

Bába Szilvia

Az „együtt” jellemzői Közép-Európában

„Egység a sokféleségben” – ez a vágy, a jövőkép, a cél az Európai Unió jelmondata. A legtöbb konfliktussal terhelt, szűkebb régióinkban ennek közelítése mindenkor aktuális feladat. Tehát az interetnikus kooperáció, a sokféleség együttélése és lehetséges együttműködése. Ennek múltbeli törekvéseit tárgyalja a most bemutatandó kötet.

2003 és 2011 között Pécsen kilenc konferencia tekintette át Közép-Európa kisebbségi problémáit. Míg a 2010. évi rendezvény a konfliktusokat elemezte, 2011-ben az együttélések és együttműködések gyakorlati példáit mutatták be és adták közre. Az első rész (*Élet – Határ – Jog*) és a kötet méltó nyitánya a néhai *Tóth József* (a földrajz és a kulturális földrajz kiemelkedő tudósa) és ifjú munkatársai (*Marton Gergely*, *Szeles Tamás*) tanulmánya a keret: a sokszor átrajzolt és vitatott határok, a határkérdés átfogó és szisztematikus tudományos elemzése. A szerzők deklarálják, hogy nem szeretik a határokat: „az emberiség legabszurdabb, legkárosabb és legbutább kreációjának” tekintik azokat. (15. o.) Az Unió előtt e témáról bizony sokaknak és gyakran József Attila jutott eszébe: „Ó Európa, hány határ / és minden határban gyilkosok...” Tárgyalják azt is, hogy az EU a határok degradációjára és a külső határok megerősítésére törekszik. *Gerner Zsuzsanna* a hazai kisebbségpolitikát a Regionális vagy Kisebbségi Nyelvek Európai Chartája tükrében elem-

zi, amelyet Magyarország 1992-ben írt alá és 1995-ben ratifikált. Áttekinti a felelős intézményeket, a nyelvek tényleges használatának jellemzőit. Az összefoglalóban megállapítja, hogy a támogató hozzáállás az asszimilációhoz, a kétnyelvűség térdhódításához vezetett. *Bálint Lajos* a cseh, a magyar és az osztrák halandósági különbségeket mutatja be az 1980–2008 közötti időszakban. Javultak ugyan a magyar népesség életkilátásai, ám a lemaradást még mérsékelni sem sikerült.

A második fejezet (*Történeti visszatekintés*) nekem nemcsak olvasmányélményt, de feladatot is jelentett. A Pécsi Egyetem BTK Interdiszciplináris Doktori Iskolája keretében a tengeren túli magyar diaszpóra témában készítem a PhD-disszertációm. Ezért keresem az emigráció, a diaszpóra elemzése során is felhasználható tapasztalatokat. Konkrétan is gyűjtöm az együtt és az együttműködés tételekbe sűrítendő jellemzőit. E fejezetben *Kolumbán Vilmos József* a magyar-szász együttélés egy példáját mutatja be. Fontos a református és evangélikus felekezeti együttélés egyházmegyei és gyülekezeti szintű, valamint az egyházi patrónusok szerepének elemzése. A román többségű településeken a szászok és a magyarok túlélési lehetőségét éppen a patrónusok anyagi és szellemi támogatása szolgálta, amelyet nem befolyásolt az etnikai különbség, tehát felekezettől függetlenül támogatták az egyházközségeket. *Hajdú Zoltán* ta-

nulmánya Fényes Elek (1807–1866) és Hunfalvy Pál (1810–1891) nemzetiségi statisztikai és etnográfiai elemzéseire épít, hiszen a 19. század közepén a magyarral együtt tizenkét jelentősebb lélekszámú nemzetiség élt az akkori szóhasználat szerinti „Magyar Birodalomban”. Különösen tanulságos Fiume helyzetének, lakossági összetételének elemzése, hiszen a várost „valódi multikulturalizmus, sőt mai értelemben véve a kozmopolitizmus is jellemezte.” (87. o.) A Felvidék, Horvát-Szlavónország, az Anyaország és Erdély viszonyainak együttes elemzése oda vezet, hogy „a nemzetiségi kérdést nem oldotta meg a gazdaság gyors fejlődése, a városodás és városiasodás.” (91. o.) Szerintem a diaszpóra elemzése során is figyelembe veendő a Felvidékre vonatkozó megállapítás: „egyértelművé vált, hogy nem az iskola magyarosít (...) hanem az érdek, a kapcsolatok sok területre kiterjedő természetes rendszere.” (90. o.) E dimenzióban tehát – a jelen kötetre is támaszkodó elemzések során – a munkavégzés, egyházak, cserkészlet, egyesületek szerepére célszerű koncentrálni. *Kugler József* az 1940–50 közötti mezőberényi etnikai és felekezeti adatok alapján tárgyalja az együttélést és ennek zavarait. Megjegyzem, amint a diaszpóra esetében, itt is az istentisztelet, az egyházi szertartások keretében őrződött meg az anyanyelv. Az „etnikai korlátok” lebontásában fontos volt az iskola, a cserkészlet szerepe. Érdekes és tanulságos megállapítás, hogy „a nemzetiségieknek a magyar társadalomba történő integrálódását segítette, hogy az országos pártok (...) helyi csoportjaiban együtt tevékenykedtek a különböző ajkú berényi polgárok.” (103. o.) Az „úriember” Bibó Istvánnak a témakörrel összefüggő nézeteit tekinti át *Kupa László*. Átfogó tanulmányában Bibó patriotizmusról és a

kelet-európai kisállamok együttműködési esélyeiről vallott nézeteit elemzi. Fontos, hogy rámutat: Bibó elvetette a létharc elméletét; a patriotizmus fogalmát a közép-korra vezette vissza és fontosnak tartotta, hogy a közösség és a szabadság ügye összekapcsolódjon. A tanulmány bemutatja a bibói nemzetfogalom ismérveit, a nemzetalkotó tényezőket, elemzi a nyelvi nacionalizmus, a politikai hisztéria kategóriákat. A fogalmi háló szisztematikus bemutatása a témával foglalkozók és a felsőoktatásban tanulók számára alapvetően fontos, és külön is kiemelendő, hogy Bibó „a különböző népek/nemzetek/kisebbségek közötti konfliktusokat sem tekintette szükségszerűnek.” (117. o.)

A harmadik fejezet (*Délvidéki körkép*) különlegessége, hogy manapság a Vajdaságot és a Muravidéket így említő térséget észak felé, a Dél-Dunántúlra is kiterjesztette, tehát a tengeremléktől a Balatonig egyben láthatjuk a politikai konfliktusok nyomán újra és újra megkavart, tragédiákkal terhelt nagytérség etnikai jellemzőit. *Szalay Gábor* és *Dövényi Zoltán* az 1946-os felvidéki–dunántúli tragikus és máig áldatlan hatású lakosságcsere beilleszkedési nehézségeit mutatja be. Az eltérő kultúrájú népesség nem válhatott közösséggé. Ezt még a munka és az iskola „együtt” világa sem tudta megteremteni. *Kovács Teréz* és *Gulyás László* önálló tanulmányai a vajdasági magyar népesség jellemzőit mutatják be. Az írások azért is figyelemre méltóak, mert az utóbbi években a különböző rendezvényeken egyre gyakrabban elhangzott az, hogy a Vajdaság földrajzilag, kulturálisan, etnikai összetételében kicsiben maga az Európai Unió – a konfliktusokat és a jó törekvéseket egyaránt tükrözve. *Kovács Attila* szlovéniai témájú írása a relatív szabadság és a gyors uniós beilleszkedés egyéni küzdelmeit is felvilágosítja.

A negyedik, záró fejezet (*Gazdasági együttműködés – politikai megosztottság*) ugyan nem a kötet egészének összefoglalása, de a lehetséges közös elemek lényegét is felmutatja. *Hardi Tamás – Gabriel Zubriczký* a pozsonyi, *Bayerné Sipos Mónika* a kárpátaljai helyzetet elemzi. A politikai ellentétek törésvonalakat jelentettek; a nyelvpolitikai törekvések gyakorlati megvalósulása akadozott; az integrációt a gazdasági kényszer és az egyházi, oktatási, kulturális szervezetek úgy-ahogy elősegítették. Igen tanulságos a Kárpátaljára vonatkozó összegzés: az 1990-es évek végétől a szaporodó szervezetek között halmozódtak az ellentétek. Ennek további, térségünkre jellemző vizsgálata azért is fontos, mert az itteni jellemzők a határ- és politikai kényszerektől mentes tengeren túli magyar diaszpóra köreiből is tapasztalhatóak.

Kupa László igényes szerkesztői munkáját tükrözi, hogy valamennyi tanulmányt részletes, a további tájékozódást elősegítő bibliográfia egészíti ki, továbbá minden írás összefoglalóval és angol nyelvű tömörítéssel zárul. A kötet egyedi jellemzője, hogy nemcsak a konferencia szervezői és támogatói, hanem (az utolsó oldalon) a személyes közreműködők is részesülnek a köszönetnyilvánításban. Így az utókor tudhatja, hogy a tanácskozás előadói és a kötet szerzőin kívül kik alkották azt a szélesebb kört, akikhez a továbbiakban is forrásként és forrásért fordulni lehet. A témakörrel foglalkozók és a felsőoktatásban tanulók, különösen az emigráció, a diaszpóra értelmisége számára nagyon jó lenne, ha a kötetek sorozatáról mielőbb összefoglaló tanulmány készülne és ezzel együtt az egyes könyvek honlapon is hozzáférhetővé válnának.

(Együttélés és együttműködés. Interetnikus kooperáció Közép-Európában. Tanulmányok. Szerkesztette: Kupa László, Virágmandula Kft., Pécs, 2012)